

НАЙПОШИРЕНІШІ ВИДИ ДЕРЕВНО-ЧАГАРНИКОВОЇ РОСЛИННОСТІ ПАРКУ-ПАМ'ЯТКИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА «ДУБЛЯНСЬКИЙ»

В. Снітинський, д. б. н., Г. Лисак, к. б. н.,
П. Хірівський, к. б. н., О. Мазурак к. т. н.
Львівський національний аграрний університет

<https://doi.org/10.31734/agronomy2018.02.014>

Постановка проблеми. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва (ППСПМ) «Дублянський» налічує 1808 дерев і 237 кущів [5] і займає 13,9 га території Львівського національного аграрного університету. Тут є як поодинокі представники – дейція шорстка, в'яз корковий, барбарис звичайний, шовковиця, так і дерева, кількість яких складає сотні – клен (307 шт.), липа (333 шт.). З огляду на це окремого дослідження вимагали чинники, що вплинули на розподіл чисельності видів дерев і чагарників парку і визначення перспектив поновлення дендрофлори останнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З 1879 до 1890 р. керівником ботанічного саду Вищої рільничої школи (ВРШ) у Дублянах працює доцент Ягеллонського університету Еміль Годлевський [9]. У цей період він видає журнал «*Roczniki nauk rolniczych i leśnych*», в якому публікує численні праці про розвиток рослин дублянського ботанічного саду. Професор ботаніки Ігнаці Шишилович з 1894 року керує науково-дослідною ботанічною станцією ВРШ у Дублянах і дає низку наукових праць щодо практичного застосування плодів, квітів ботсаду у побуті [2]. Однією з найвідоміших його статей є «*Nowa metoda konserwowania kwiatów*» (1894 р.).

Першою фундаментальною науковою публікацією щодо проектування старої частини парку була праця М. Раціборського «Про завдання сучасних ботанічних садів і про Дублянський сад» (1902 р.) [12], де вчений описує формування «навчально-демонстраційних» ділянок ботсаду, на яких студенти практично закріплювали програмний матеріал із морфології, систематики, селекції, екології рослин [11].

Цінним внеском в опис паркових насаджень ЛНАУ є праця В. Снітинського, М. Гончара та Б. Сабана (2001 р.) [6]. Автори наводять повний перелік дерев і чагарників дендропарку, показують схему розміщення паркових насаджень, висвітлюють історію формування парку.

У 2016 р. розроблено проект утримання та реконструкції парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Дублянський» (Кагало О.О., 2016 р.)

Постановка завдання. Ми ставили за мету визначити найпоширеніші види дерев і чагарників парку та з'ясувати причини висаджування такої кількості окремих представників. Для цього потрібно: здійснити інвентаризацію домінуючих видів; встановити таксаційні та морфометричні параметри найпоширеніших видів деревного намету парку; вивчити історію формування паркових зон; визначити санітарний стан поширеної дендрофлори.

Для виконання цих завдань використано такі методи: візуально-рекогносцирувальний, лісівничо-таксаційний, біометричний, статистичний та фітопатологічне обстеження [4].

Виклад основного матеріалу. Основна функція ППСПМ «Дублянський» – рекреація, навчання студентів систематики, лісівництва, екології, ландшафтної архітектури та інших наук. Цей природоохоронний об'єкт має також історичну та дендрологічну цінність. Тут зростають: сосна Веймутова, катальпа, глід криваво-червоний, дейція, магнолія, золотий дощ, оцтове дерево.

Часто трапляються у ППСПМ липи, дуби, клени, туї та інші рослини (табл. 1). Але вони не виступають монокультурами в ландшафтах.

Кількісно серед найпоширеніших видів переважають листяні дерева (1112 шт.) порівняно з хвойними (191 шт.). Найбільшою кількістю відзначаються *Tilia cordata* Mill., *Acer platanoides* L., *Thuja plicata* D. Don., *Acer pseudoplatanus* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Betula pendula* Roth., *Malus domestica* Borkh., *Pinus silvestris* L.

Для визначення вікової групи деревних порід А. Воронов (1973) використовував таку методику градації: 1–20 років – вік підросту; 21–40 років – вік прегенеративний; 41–60 років – вік молодих генеративних дерев та кущів; 61–80 – вік зрілих екземплярів; 81–100 років – вік постгенеративних особин; 101–120 – вік старих деревних порід і дерева-довгожителі – понад 120 років [5]. За цим віковим поділом найпоширеніші види дендрофлори парку мають 50–60 років (табл. 2).

Перелік поширених видів дерев та кущів ППСІМ «Дублянський»

№ з/п	Рід, (загальна кількість, шт.)	Українська та латинська назви виду	Кількість, шт.
1	2	3	4
1	Липа <i>Tilia</i> L. (333)	Липа дрібнолиста (<i>Tilia cordata</i> Mill.)	321
2		Липа широколиста (<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.)	7
3		Липа широколиста (форма – розсіченолиста) (<i>Tilia platyphyllos</i> 'Laciniata')	5
4	Клен <i>Acer</i> L. (307)	Клен гостролистий (<i>Acer platanoides</i> L.)	155
5		Клен гостролистий (форма – куляста) (<i>Acer platanoides</i> L. 'Globosum')	2
6		Клен гостролистий (форма – розрізанолиста) (<i>Acer platanoides</i> L. 'Laciniata')	4
7		Клен польовий (<i>Acer campestre</i> L.)	2
8		Клен сріблястий (<i>Acer dasycarpum</i> Ehrh.)	16
9		Клен татарський (<i>Acer tataricum</i> L.)	2
10		Клен ясенелистий (<i>Acer negundo</i> L.)	9
11		Клен-явір (<i>Acer pseudoplatanus</i> L.)	89
12		Клен-явір (форма – багрянолиста) (<i>Acer pseudoplatanus</i> 'Purpurea')	28
13		Самшит <i>Vixus</i> L. (125)	Самшит вічнозелений (<i>Vixus sempervirens</i> L.)
14	Туя <i>Thuja</i> L. (122)	Туя велетенська, складчаста (<i>Thuja plicata</i> D. Don.)	5
15		Туя західна (<i>Thuja occidentalis</i> L.)	110
16		Туя західна (форма – вересоподібна) (<i>Thuja occidentalis</i> 'Ericoides')	2
17		Туя західна (форма – колоноподібна) (<i>Thuja occidentalis</i> 'Columna')	5
18	Дуб <i>Quercus</i> L. (113)	Дуб болотяний (<i>Quercus palustris</i> Moench.)	2
19		Дуб звичайний (<i>Quercus robur</i> L.)	53
20		Дуб звичайний (форма – пірамідальна) (<i>Quercus robur</i> 'Fastigiata')	2
21		Дуб скельний (<i>Quercus petraea</i> (Mattuschka))	2
22		Дуб червоний (<i>Quercus rubra</i> L.)	52
23		Дуб черепицевий (<i>Quercus imbricaria</i> Michx.)	2
24		Робінія <i>Robinia</i> L. (81)	Робінія звичайна (<i>Robinia pseudoacacia</i> L.)
25	Береза <i>Betula</i> L. (78)	Береза повисла (<i>Betula pendula</i> Roth.)	77

1	2	3	4
26		Береза темна (<i>Betula obsura</i> A. Kotula)	1
27	Яблуня <i>Malus</i> Mill. (75)	Яблуня домашня <i>Malus domestica</i> Borkh.	75
28	Сосна <i>Pinus</i> L. (69)	Сосна Веймугова (<i>Pinus strobus</i> L.)	4
29		Сосна звичайна (<i>Pinus silvestris</i> L.)	61
30		Сосна чорна (<i>Pinus nigra</i> Arn.)	4

Таблиця 2

Вікова структура поширених видів дендрофлори парку

Вид	Середній вік, роки	Примітка
<i>Quercus robur</i> L.	74	Наявні довгожителі (160 р.)
<i>Quercus rubra</i> L.	25	Наявні довгожителі (110 р.)
<i>Acer platanoides</i> L.	60	Наявні довгожителі (100 р.)
<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	65	Наявні довгожителі (110 р.)
<i>Tilia cordata</i> Mill.	54	Наявні довгожителі (120 р.)
<i>Pinus silvestris</i> L.	30	Найстаріше дерево – 70 р.
<i>Thuja occidentalis</i> L.	50	–
<i>Malus domestica</i> Borkh.	47	Найстаріше дерево – 60 р.

Серед перелічених представників деревно-чагарникової рослинності парку, які переважають кількісно, є дерева-довгожителі. Найстарішим серед них є *Quercus robur* L. У віці 160 років він має 432 см окружності, 33 м висоти та 138 см діаметр стовбура [7]. Його санітарний стан задовільний, а перспективи росту – ще кілька сотень літ. Декілька десятків дубів у сторічному віці й стійкі до захворювань.

У доброму санітарному стані зростають *Tilia cordata* Mill., *Betula pendula* Roth., *Quercus rubra* L., *Acer pseudoplatanus* 'Purpurea', *Pinus silvestris* L., *Thuja occidentalis* L.; 90 % *Betula pendula* Roth. не вражені жодними хворобами. Наявні лише сухі гілки у декількох екземплярів. У 34 % дуба є серцевинні гнилі та дула. Лише *Quercus rubra* L. практично на 100 % здоровий. Проблемними є крони дерев *Acer platanoides* L. Майже половина з них вражені омелою. Наявна прикоренева гниль і суховершинність. *Tilia cordata* Mill. має велику кількість механічних ушкоджень, зумовлених негодою. Проте 83 % особин перебувають у доброму стані. *Thuja occidentalis* L. не пошкоджена шкідниками, не має хвороб і добре інтродукована в умови парку.

Окремі особини поширених дерев потребують санітарної рубки, оскільки загрожують навколишньому природному середовищу. До них можна віднести: березу повислу (ділянка № 5), клен гостролистий (ділянка № 8), клен польовий (ділянка № 3), клен сріблястий (ділянки № 1, 5), клен-явір (ділянки № 1, 8), липу дрібнолисту (ділянки № 3, 6, 8), тую західну (ділянка № 3).

Ушкоджені дерева, які потребують рубки, можна відновити порослю. Такі дерева, як клен ясенелистий, осика, верба, після зрубання на пеньку дають густу поросль, яка значно швидше розвиватиметься, ніж інші саджанці.

Для того щоб дати логічне пояснення висадженню такої кількості окремих екземплярів деревно-чагарникової рослинності в парку, слід звернутися до історії формування паркових зон ЛНАУ [3].

Зі схеми забудови університету (див. рис.), бачимо, що липа дрібнолиста в середньому має 54 роки.

Найстаріші особини – у віці 120 років. Отже, період насаджень тривав з 1897 до 1963 року. У 1892 р. закладено ботанічний сад для Вищої рільничої школи [8] та започатковано діяльність ботанічно-рільничої станції. Створено пасіку, а

Tilia cordata Mill. – чудовий медонос і цим можна пояснити її домінуючу кількість у цей час. Проте найстарішим деревом дендропарку є *Quercus robur* L. (160 р.). Він зростає у II зоні забудови (1878–1947 рр.) і є аборигенним представником

дублянської рослинності. Дуб червоний – інтродуцент, що присутній у всіх зонах парку і має широкий віковий спектр (25–110 років). Його жолуді тварини погано поїдають, і він самосівом досить активно розмножується.

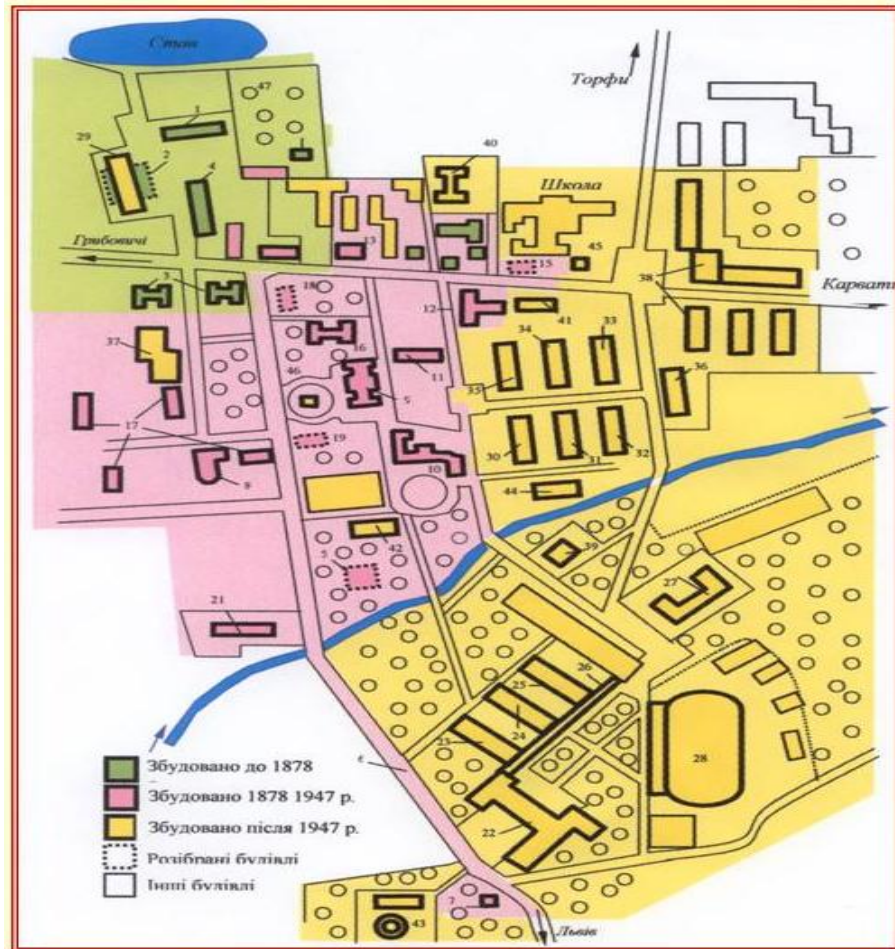

Рис. Схема забудови університету, 2004 рік.

Велику кількість видів роду *Acer* L. (307 шт.) у III, найновішій, зоні забудови території можна пояснити бажанням учених надати різнобарвності паркові.

Період інтенсивного насадження припадає на 1952–1960 рр. [10]. Саме тоді зводять нові корпуси, укріплюють схили горбистої місцевості, забезпечують захист території від вітру. Відповідно насаджують туї, сосни, ялини та ялиці. У 70-х роках тую західну насаджували для формування алей. На теперішній час збереглося 122 шт. цього представника, який очищує повітря та збагачує його фітонцидами.

Серед паркових насаджень можна помітити й плодові дерева: яблуню, шовковицю, вишню, сливу. Вони репатрійовані наприкінці 80-х рр. серед паркових дерев і чагарників студентами за

керівництва агронома-дендролога М. Туркевича: 75 шт. *Malus domestica* Borkh. зростає переважно в III зоні [3].

Поєднання аборигенної, інтродукованої та садової рослинності додає парку затишності та унікальності. Звичайно, потреби сьогодення вимагають облагороджування території, приведення її до сучасних європейських стандартів. Вважаємо, що ППСІМ «Дублянський» повинен мати такий ландшафтний вигляд, який, з одного боку, не створюватиме пресингу, нагромадження, захаращеності, а з іншого – органічно поєднуватиме дендрофлору з об'єктами благоустрою.

Висновки. Незважаючи на те, що в ППСІМ «Дублянський» є велика кількість однотипних дерев та кущів, все ж таки видовий склад науково

обґрунтований і забезпечує естетичний вигляд. Проте парк старий (понад 120 років) і потребує реконструкції, яка б передбачала очищення території від захаращеності, від дерев в аварійному стані, надала йому сучасного декоративного вигляду через висадження клумб, створення відпочинкових зон, мальовничих ландшафтів.

Бібліографічний список

1. Львівський державний аграрний університет в іменах: науково-педагогічний склад у 1946–2006 роках. Львів: Новий світ, 2006. 390 с.
2. Бібліографічний словник (1856–1947): Професори, доценти та асистенти навчально-наукових установ у Дублянах / авт.-уклад. Ю. М. Токарський. Львів: ЛДАУ, 2004. 119 с.
3. Лисак Г. А., Хірівський П. Р., Токарський Ю. М. Історія та принципи формування паркових зон ЛНАУ. *Журнал агробіології та екології*. 2014. Т. 4, № 1. С. 48–52.
4. Лисак Г. А., Хірівський П. Р., Мазурак О. Т. Фіторізноманіття дендропарку «Дублянський» при Львівському національному аграрному університеті. *Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку та інших природоохоронних*

територій (7-10 вересня 2017 р.): матеріали наук. конф. Львів: СПОЛЮМ, 2017. С. 72–75.

5. Проект утримання та реконструкції парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Дублянський»: звіт про науково-дослідну роботу / Кагало О. О. та ін. Львів: Інститут екології Карпат НАН України, 2016. 71 с.
6. Снітинський В. В., Гончар М. Т., Сабан Б. О. Паркові насадження Львівського державного аграрного університету. Львів: ЛДАУ, 2001. 27 с.
7. Снітинський В., Хірівський П., Лисак Г. Природоохоронні заходи збереження багатовікових дерев парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Дублянський». *Вісник ЛНАУ: агрономія*. 2017. № 21. С. 20–24.
8. Токарський Ю. Дубляни: історія аграрних студій 1856–1946 / за заг. ред. акад. О. Семковича. Львів: ЛДАУ, 1996. 384 с.
9. Au Ju. Ogród botaniczny. *Roczniki Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach*. Lwów, 1888. S. 171.
10. Miczyński K. Ptaki Dublan (Ukraińska SRR). *Acta ornithologica*. Warszawa: Instytut zoologiczny PAN. 1962. № 10. S. 120.
11. Pawlikowski Ja. Ogród botaniczny. *Dublany. Szkoły i Zakłady krajowe w Dublanach*. Lwów, 1937. S. 143.
12. Raciborski M. O zadaniach współczesnych ogrodów botanicznych i ogrodzie dublańskim. Lwów, 1902. 45 s.

Снітинський В., Лисак Г., Хірівський П., Мазурак О.

НАЙПОШИРЕНІШІ ВИДИ ДЕРЕВНО-ЧАГАРНИКОВОЇ РОСЛИННОСТІ ПАРКУ-ПАМ'ЯТКИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА «ДУБЛЯНСЬКИЙ»

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Дублянський» розміщується на 13,9 га – землі Львівського національного аграрного університету – і налічує 1808 дерев і 237 кущів.

Проведено дослідження найпоширеніших видів деревно-чагарникової рослинності парку «Дублянський». До них належать *Tilia cordata* Mill., *Acer platanoides* L., *Thuja plicata* D. Don., *Acer pseudoplatanus* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Betula pendula* Roth., *Malus domestica* Borkh., *Pinus silvestris* L. Використовуючи візуально-рекогносцирувальний метод дослідження, встановили, що їхній санітарний стан задовільний. Поодинокі екземпляри мають стовбурову гниль, прикореневі дупла, суховершинність, трутовиків. Найбільшою проблемою численних представників дендрофлори парку є омела. До 30 % крони *Acer platanoides* L. покрито гаусторіями *Viscum album* L. Надані рекомендації щодо боротьби з рослинами-паразитами та хворобами.

Вивчення стародруків ЛНАУ дало змогу встановити закономірність насадження екземплярів дерев і кущів у великій кількості: рід *Acer* – 307 дерев., рід *Tilia* – 333 дерева та ін.

Встановлено, що паркові зони формувалися в три етапи: I етап – до 1878 р.; II етап – з 1878 до 1947 р. і III етап – після 1947 року. Для кожного етапу характерні так звані модні рослини, які висаджували залежно від основних напрямів наукових досліджень учених, наслідування загальноприйнятих ландшафтів та естетичного дизайну тих часів.

Застосування лісівничо-таксаційного та біометричного методів досліджень дало змогу встановити приблизний вік найпоширеніших видів, висоту, діаметр стовбура, ширину. Численні представники деревних рослин парку мають 50–60 років; 20 дерев є довгожителами, які перевищують сторічний вік. Найстарішим є *Quercus robur* L. Він зростає 160 років, діаметр – 138 см.

Надані рекомендації щодо збереження багатовікових дерев і внесені пропозиції щодо осучаснення ландшафтів.

Ключові слова: деревно-чагарникова рослинність, парк «Дублянський», поширені види.

Snitynskyy V., Lysak H., Khirivskiy P., Mazurak O.

**THE MOST COMMON TYPES OF TREE-SHRUB VEGETATION
OF THE PARK-MONUMENT OF GARDEN ART "DUBLYANSKY"**

Park-monument of garden art «Dublyansky» is located on 13,9 hectares of land of Lviv National Agrarian University and has 1808 trees and 237 bushes.

The research of the most common types of tree-shrub vegetation of the Dublyansky Park is carried out. These include *Tilia cordata* Mill., *Acer platanoides* L., *Thuja plicata* D. Don., *Acer pseudoplatanus* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Betula pendula* Roth., *Malus domestica* Borkh., *Pinus silvestris* L. Using a visual reconnaissance research method, it has been established that their sanitary condition is satisfactory. Individual specimens have stem rot, root hollows, persistence, trutovikov. The biggest problem of the numerous representatives of the park's dendroflora is the mistletoe. Up to 30 % of the *Acer platanoides* L. crown are covered by the *Visustum album* L. haustoria. The recommendations are given for the control of parasite plants and their diseases.

The study of the old printed matter of the LNAU, made it possible to establish the pattern of planting trees and shrubs in large numbers: the genus *Acer* – 307 trees, the genus *Tilia* – 333 trees, and others.

It was established that the park zones were formed in three stages: the first stage – until 1878; the second stage – from 1878 to 1947 and the third stage – after 1947. For each stage, the so-called «fashionable plants», which were planted depending on the main directions of scientific research of scientists, imitation of the generally accepted landscapes and aesthetic design of those times, are characteristic.

The application of the forestry-taxing and biometric research method made it possible to establish the approximate age of the most common species, height, diameter of the barrel, and width. The most numerous representatives of the tree plants of the park are 50–60 years old. There are 20 long-lived trees, which exceed the centenary age. The earliest is *Quercus robur* L. It grows to 160 years, the diameter is 138 cm. The recommendations are given for the preservation of centuries-old trees and offers made for the modernization of landscapes.

Key words: tree-shrub vegetation, park «Dublyansky», common species.

Стаття надійшла 19.02.2018.